

8. Чупахин В. М., Андришин М. В., Сохнич А. Я. Способы интегральной оценки антропогенной нагрузки на ландшафты // Ландшафты и землеустройство. - М.: Агропромиздат, 1989. - С. 230-240.

УДК 332.2.021.8

ДО ПИТАННЯ РАЦІОНАЛЬНОГО ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ

*Ф. Горбоносу д. е. н., у Н. Павленчику к. е. н.
Львівський державний аграрний університет*

Ключові слова: земельні ресурси, раціональне використання, ефективність, оцінка землі, земельні відносини.

Key words: land resources, national use, efficiency, land avaluation, land relations.

Rational use of land resources is economically justified. It provides renewal and increase of the lands productive potential. Some separate ways of it are examined and grounded.

Постановка проблеми. Важливим напрямом аграрної політики в найближчому часі повинно стати вирішення проблем, пов'язаних з раціональним використанням землі. Раціональне використання земельних ресурсів не завжди передбачає максимальну економічну ефективність цього використання. Аналогічно ефективне використання земельних ресурсів не обов'язково може бути раціональним. В економічному аспекті адекватність розуміння ефективності в раціональному використанні земельних ресурсів найбільше відповідає змісту виразу "економічна доцільність", оскільки стосовно земельних ресурсів вона передбачає обов'язкову наявність ще й інших видів доцільності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Раціональне рішення - це осмислене, зважене, вигідне і доцільне, прийняте з врахуванням багатьох чинників [1, с. 155]. Раціональне використання земельних ресурсів у сільському господарстві слід розуміти як соціально-економічну категорію, що виражає відносини між людьми в процесі здійснення технологічних виробничих процесів, пов'язаних з виробництвом сільськогосподарської продукції з метою максимального задоволення потреб населення в продуктах харчування при забезпеченні відновлення та збільшення їх продуктивного потенціалу.

Цій важливій проблемі багато уваги приділено в наукових працях таких вчених, як А. Третяк, В. Месель-Веселяк [2], Г. Черевко [5], В. Юрчишин, П. Саблук та ін. Проте завдання, пов'язані з раціональним використанням земельних ресурсів господарств, є надзвичайно різноманітними і актуальними, оскільки до них відносяться як технологічні, так організаційні заходи, які вимагають одночасного знаходження способів їх розв'язання.

Постановка завдання. Вказані заходи можуть бути успішно розв'язані на основі розробки і втілення певних напрямів. На окремих із них передбачається зупинитись у даній статті.

Виклад основного матеріалу. Велика кількість дрібних власників і користувачів земельних ділянок є надзвичайно небезпечною тим, що, по-перше, значна їх частина мало знайома або й взагалі не знайома з методами принаймні безпечного, якщо вже не раціонального землекористування; по-друге, для багатьох із них на першому місці стоїть короткотермінова мета одержання максимуму прибутку за мінімуму власних затрат, що може спричинити просто хижацьку експлуатацію землі протягом кількох років без вжиття відповідних заходів щодо збереження родючості ґрунту, яку потім відновити буде надзвичайно складно і економічно дорого; по-третє, безумовна приватна власність на землю може призвести до виникнення явища нехтування вимогами раціонального землекористування з боку приватних власників. Вказане доповнюється ще й тим, що, не дивлячись на значну перевагу економічних показників віддачі одиниці земельних угідь у приватному (практично - індивідуальному) секторі аграрної економіки над громадським, дрібні земельні ділянки принципово не сприяють раціональному їх використанню, оскільки дрібні індивідуальні господарства не можуть забезпечити ведення відповідної наукової системи землеробства з усіма її необхідними параметрами щодо обробітку ґрунту, його удобрення, забезпечення сівозміни, догляду за культурами тощо.

Про переваги і доцільність збільшення розміру земельної площі в користуванні суб'єктом господарювання свідчать дані табл. 1.

Як бачимо, із збільшенням розміру земельної площі ефективність використання землі в господарствах підвищується. Так, у групі товариств, де в середньому на одне господарство припадає 1153 га, з розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь одержано валової продукції на 37,9 тис. грн, більше, ніж у середньому в господарствах області даної категорії, і на 76,8 тис. грн. більше, ніж у товариствах першої групи.

Відповідно спостерігається і зростання рівня продуктивності праці. У господарствах третьої групи на одного середньорічного працівника вироблено валової продукції на 11956 грн. більше, ніж у господарствах першої групи. Це пояснюється тим, що у господарствах, які мають у користуванні за розміром великі площі, застосовуються високопродуктивні машини і агрегати, які забезпечують комплексну механізацію вирощування і збирання сільськогосподарських культур, що у свою чергу знижує трудові затрати.

Ведення господарської діяльності на великих земельних масивах також сприяє впровадженню ефективних сівозмін, покращанню організації виробництва, зменшенню непродуктивних переїздів техніки і витрат на транспортні роботи тощо. Тому є виправданим і доцільним об'єднання окремих земельних ділянок (паїв) у великі масиви з метою колективного їх використання.

Раціональне використання земельних ресурсів передбачає не лише збільшення розмірів земельних ділянок та їх оптимізацію, а й досягнення економічно доцільного й екологічно безпечного рівня віддачі від одиниці цих

Таблиця 1

Вплив земельної площі на ефективність використання землі в товариствах з обмеженою відповідальністю Львівської області, 2003 р.*

Група товариств з обмеженою відповідальністю за розміром земельної площі, га	Кількість товариств з обмеженою відповідальністю у тис. осіб	Припадає в середньому на товариство з обмеженою відповідальністю, тис. га	Вироблено валової продукції на		Рівень рентабельності (збитковості), %
			100 га с.-г. угідь в середньому, тис. грн.	середньорічного працівника, грн.	
I - до 490	90	428,7	63,6	3890	-9,3
II-490,1 -810,0	89	693,1	105,6	9741	14,2
III - більше 810,0	59	1153,2	140,4	15846	26,4
У цілому і в середньому в області	238	579,8	102,5	11370	15,8

* Розраховано на основі даних Головного управління статистики Львівської області [3].

ресурсів, дотримання збалансованості і необхідного рівня вмісту поживних речовин у ґрунті, запобігання різним видам ерозії, запровадження енергоощадних біологізованих та екологічно безпечних технологій обробітку ґрунту і вирощування сільськогосподарських культур і тварин, науково обґрунтоване проведення меліоративних заходів, застосування хімічних засобів тощо.

Аналіз проведення земельної реформи в Україні свідчить, що держава втратила функції прогнозування і регулювання земельних відносин, організації раціонального використання земельних ресурсів, що спричинило нехтування принципами землеустрою в цілому.

Одним із найважливіших питань подальшої реалізації земельної реформи на сьогодні є впровадження в Україні ринку землі і, зокрема, вільна її купівля та продаж. Враховуючи світовий досвід, держава не повинна стримувати розвиток земельного ринку, але, на нашу думку, основна маса сільськогосподарських угідь повинна перебувати в приватній власності і колективній формі використання. А відтак, найпершою можливістю відчуження земель сільськогосподарського призначення має стати лише всередині підприємства з колективною формою їх використання.

Існування ринкових відносин в Україні є підставою і нагальною потребою встановлення ринкової ціни землі. Вона має бути побудована на базі, яка враховує низку інших особливостей, таких як місце розташування і рівень функціонального

використання земельної ділянки, повинна охоплювати такі важливі чинники формування ринкової вартості землі, як конкретні обставини майнової угоди, попиту та пропозиції на земельні ділянки певної категорії в тому чи іншому регіоні, умови інвестування тощо.

У загальній системі раціональної організації використання земель потрібно перш за все забезпечити органи державної влади, власників землі і землекористувачів вірогідною земельно-кадастровою інформацією.

У даний час районні управління земельних ресурсів Львівської області мають певну інформацію щодо використання земель. Наприклад, у Жовківському районі Львівської області достатніми є відомості щодо розподілу сільськогосподарських угідь за користувачами, за формами власності, є структура земельного фонду району в цілому, у тому числі в користуванні міських, селищних і сільських рад, фермерських господарств і громадян.

За даними управління земельних ресурсів, протягом 2000-2004 рр. у районі суттєво змінилася структура земель. Так, на 71 га зменшилася площа ріллі, багаторічних насаджень - на 59 га, площа сіножатей і пасовищ збільшилася на 23 га. Користувачами земель стали 27 товариств з обмеженою відповідальністю, 3 колективні сільськогосподарські підприємства, 4 приватні сільськогосподарські підприємства, 99 фермерських господарств і 23 інших агроформування, які орендують земельні частки (паї) громадян.

Видано 6945 державних актів на право приватної власності на землю взамін сертифікатів. На 1.01.2005 р. укладено 15,6 тис. договорів оренди земельних паїв терміном на 5 років, 36 тис. громадян приватизували 57,2 тис. земельних ділянок загальною площею 15,3 тис. га для ведення особистого селянського господарства, будівництва, обслуговування житлових будинків і господарських споруд, гаражного будівництва та садівництва. Державні акти на право власності на землю отримали 17,7 тис. громадян. За цей період у районі викуплено 100 земельних ділянок несільськогосподарського призначення вартістю 3,9 млн. грн.

Є відомості й іншого характеру, і зокрема, структури посівів у розрізі міських, селищних і сільських рад. За даними управління земельних ресурсів Жовківського району, у 2004 р. у структурі посівів найбільшу частку займали посіви зернових - 31,6 %; овочів - 11,3 %; кормових культур - 28,6 % тощо. Викликає тривогу висока частка посівів картоплі, яка в цілому в районі складає 21,7%, а в таких сільських радах, як Грибовицька, Грядівська, Малехівська, Мацошинська, Річківська, Сопошинська та ін., вона є ще вищою і становить 30-45 %. Це утруднює введення раціональної сівозміни, а в багатьох випадках спричинює монокультуру, що зумовлює розвиток хвороб і шкідників посівів.

Оцінка вартості одного гектара ріллі в цілому у Жовківському районі складає 7150 грн., ще нижчою є на території Дев'ятирської, Липницької, Замківської, Підліснянської, Новоскварявської та інших сільських рад і становить 4000 - 4500 грн. Про значну різницю в оцінці вартості землі в Жовківському районі Львівської області свідчать дані табл. 2.

Наведені в табл. 2 дані свідчать, що лише 16,3 % господарств Жовківського району мають у своєму розпорядженні за якістю землі, які забезпечують одержання

Групування селищних і сільських територій за оцінкою вартості землі*

Група селищних і сільських рад за рівнем оцінки ріллі, балів	Кількість раду групи, од.	% до підсумку	Середня оцінка ріллі У групі, балів	Вартість ріллі в цілому в групі, млн. грн.	% до підсумку
I до 28	31	72,1	20,4	198,3	48,9
II 29-43	5	11,6	34,4	51,3	12,7
III більше 43	7	16,3	52,8	155,6	38,4
У середньому і в цілому в районі	43	100,0	26,6	405,2	100,0

* Розраховано на основі даних, відділу земельних ресурсів Жовківському районі [3].

достатньо високих урожаїв зернових, картоплі, цукрових буряків. Так, на території Куликівської селищної ради, де середній бал в середньому складає 58, ; недалеко минулому одержували по 50- 60 ц зерна, 450-500 ц цукрови: буряків, і 50 - 200 ц картоплі. За вартістю це найвища оцінка і складає 15600 грн. з гектар. Високий бал родючості має рілля господарств, що розміщені на території Смереківської, Мацошинської, Артасівської, Зіболківської рад. Проте досить низьку якість ріллі мають землі господарств, що входять до першої і другої груп. Дуже низькою за якістю є рілля в господарствах на території Дев'ятирської, Замківської, Лилницької, Новоскварявської, Підліснянської та інших рад, щ(входять до першої групи. Тут понад 72 % площі ріллі має бал бонітування менш < 26, а в середньому в групі складає лише 20,4 бала. Оцінка одного гектаробала і першій групі сягає близько 135 грн. Це дуже низькопродуктивні землі, на які: збирають урожай зернових не більше 15 - 20 ц з гектара.

Для обґрунтування допустимого рівня використання земель, який може; оцінити за коефіцієнтом продуктивності [4, с. 174], проведено розрахунок коефіцієнта продуктивності ґрунтів першої групи, який дорівнює 0,39 і згідно і: запропонованою класифікацією їх слід віднести до IV класу, як низькопродуктивні ґрунти, для яких КПІ є в межах 0,2 - 0,4.

З метою охорони малопродуктивних земель та у зв'язку з недоцільним\ інтенсивним використанням їх у сільському господарстві слід вилучити і: сільськогосподарського обробітку частину площ сільськогосподарських угідь, ж яких необхідно провести залуження, заліснення, здійснити часткову консервацію створити охоронні та рекреаційні зони тощо. Знаючи розміщення малопродуктивних земель на території господарства, у кожному окремому випадку, незалежно від форми власності на землю, можна спрогнозувати їх вилучення на перспективу.

Станом на 1.01.2005 р. розораність сільськогосподарських угідь у господарствах Жовківського району складає 66,7 % і майже на 30 відсоткових гіунктІЕ перевищує відповідний показник розвинутих західних країн, що свідчить про повн>

безпечність виведення малопродуктивних орних земель із сільськогосподарського обороту.

Висновки. 1. Рациональне використання земельних ресурсів у сільському господарстві слід розуміти як соціально-економічну категорію, що виражає відносини між людьми з приводу володіння і розпорядження землею. 2. Для досягнення економічного та соціального ефекту слід надавати перевагу тим формам землеволодіння і землекористування, які забезпечують її рациональне використання.

Бібліографічний список

1. Економічна енциклопедія: У 3 т. / Редкол.: С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. - К : Видавничий центр "Академія", 2000 - 2001.
2. Месель-Веселяк В.Я. Реформування аграрного сектора України: здобутки і проблеми. // Економіка АПК. - 2003. - №5. - С. 3-8.
3. Статистичний щорічник Львівської області за 2003 рік / Львівське обласне управління статистики. - Львів, 2004. - 440 с.
4. Федус О. Методичні засади дослідження екологічно безпечного використання земель // Вісн. Львів, держ. аграр. ун-ту: Землевпорядкування і земельний кадастр. - 1999. - №3. - С. 172-175.
5. Черевко Г., Іваницька Г. АПК: оцінка реформування та перспективи розвитку // Вісн. аграр. науки. - 2001. - Вересень, спецвип. - С. 14-18.

УДК 551.495 631.1

УМОВИ ФОРМУВАННЯ ЕКЗОГЕННИХ ПРОЦЕСІВ НА МЕЛІОРОВАНИХ ЗЕМЛЯХ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

БКозловський, к. т. н.,

Й. Білоус, к. геогр. н.

Львівська гідрогеолого-меліоративна експедиція Держводгоспу Україна

Ключові слова: осушувальна меліорація, ґрунтові води, екзогенні процеси, водно-температурні показники (умови).

Key words: drainage melioration, soil water, exogenous process, water temperature measures (conditions).

Drainage melioration play singular role in expansion of agricultural production, the agroindustrial complex rising, farmer prosperity, his busy. Drained agricultural areas percentage is 36,9 of all of region areas. Main part of overmoistured areas are dried by potter's drainage. Double-sided regulation of water-air condition is almost absent during last 5 years of control gateways faultiness (not proceeding). Harm exogenous process are rising at the meliorated areas, what causes heeds of exploiter measures upgrade: elimination planarity and linear erosion, filling territory by pumps, struggle against soil convergence, proceeding chemical melioration and right tilling.